

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ТА ЇЇ ВЗАЄМОДІЯ ІЗ ВЛАДОЮ: КРИТЕРІЇ І РЕЖИМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Анатолій ЛИТВИН

Copyright © 2010

Суспільна проблема: використання громадської думки в управлінні – складний і тривалий процес, безпосередньо пов'язаний з демократичними, політичними, соціально-економічними перетвореннями, нормалізацією соціокультурних та вітакультурних процесів у суспільстві.

Мета статті – проаналізувати вплив громадської думки на дії влади, а також сприйняття владними структурами порад і вимог громадськості при розв'язанні тієї чи іншої проблеми.

Авторська ідея. Обґрунтувати положення, що громадська думка значно розширює сферу свого активного впливу на вирішення владою багатьох завдань, відтак зростає її компетентність і позитивна участь у соціальному управлінні, яке здійснюється на різних рівнях розвиткового функціонування соціосистеми.

Сутнісний зміст. Проблема взаємодії громадської думки і влади завжди була актуальною як для влади, так і для громади. Влада намагалася тотально впливати на громадську думку, а остання постійно діяла як механізм контролю над діями влади. У світлі нової парадигми політичної соціології та постмодерної теорії демократії актуалізується таке питання: як взаємодіють громадська думка і влада? У сучасному глобалізованому світі відбувається поступовий процес відходу від ідей державоцентричної політики, від впливу міжнародних організацій на уряди суверенних держав, натомість зростає значення громадської думки у збалансованому функціонуванні соціуму [див. 4, с. 15].

Виклад основного матеріалу дослідження. Природа політичної влади і тип державного управління певною мірою залежать від *громадської думки як чинника соціальної динаміки*, її впливу на практичні рішення органів державної влади та управління, що є показником демократичності суспільства, рівня розвитку в ньому прав і свобод особи. Відкритість соціуму, демократичність політичного устрою

держави головно визначають способи розв'язання важливих для країни зовнішньополітичних і внутрішньоекономічних проблем – приєднання чи неприєднання до міжнародних пактів та організацій, отримання чи неотримання кредитів, вкладання інвестицій, режимів сприяння в торгівлі тощо. Тому будь-який сучасний політичний режим, навіть найрепресивніший, прагне створити ілюзію, що він не тільки прислухається до вимог громадської думки, а й долучає її до прийняття важливих суспільних рішень. Отож налагодження механізму впливу громадської думки на прийняття останніх – вирішальна проблема створення умов повноцінного функціонування громадськості як інституції соціального контролю за владою. У зв'язку з цим Б. Грушин наголошує, що пошук дієвих форм участі громадськості у процесах соціального управління не менш важливий, аніж пошук ефективних механізмів господарювання [1, с. 25].

Критерії – це показники демократичності політичної влади даного суспільства і демократичної зрілості суб'єктів громадськості та різні типи відношень між ними. Використовуючи ці показники, традиційно виділяють такі *критерії взаємодії громадської думки і влади*:

Критерій 1. Демократичність системи виборів і відповідних законів. Якщо виборчий закон недемократичний і на підставі будь-яких ознак (статі, раси, національності, майнової приналежності, цензу осідлості тощо) дискримінує окремі групи населення, то останні тим самим автоматично виключаються із числа повноправних суб'єктів громадської думки. Цільове устремління енергії цієї думки із сфери політики спрямовується у сферу естетичну і виховну, реалізуючись у літературних творах, мистецтві і т. ін. Скільки часу влада маніпулює громадською думкою (обіцянки, підкупи, шантаж, залякування тощо), стільки реально й знаходиться при владі. Автор книги “Політичні маніпуляції, або підкорення натовпу”

А. Цуладзе пророче сказав: “Пам’ятайте: якщо вами маніпулюють, – значить, це комусь потрібно! Комусь, але точно не вам” [5, с. 139].

Критерій 2. Характер законодавчо закріпленої ролі громадської думки. Цей критерій визначає соціальний статус названої думки і формує правові підстави для виконання нею соціальних і політичних ролей більшої чи меншої значущості і масштабності. Якщо законодавча влада визначила перелік питань, які не можуть бути вирішені інакше, а тільки апеляцією до громадськості, прийняла закон про референдум, надала права місцевим органам влади, то тим самим вона обмежила своє свавілля. Якщо ці умови не дотримані, то громадська думка не матиме законодавчих інструментів співробітництва з владою.

Критерій 3. Наявність каналів вільного виразу громадськістю думок і свобод у вирішенні нагальних завдань суспільного сьогодення. У кожній соціально-політичній системі свобода виразу думок, особливо опозиційних до влади, буде визначатися владою. Передусім це стосується держав, у яких відсутні конституційно закріплені права опозиції. У такій ситуації влада за допомогою заборон, репресивних методів, або забороняє громадськості контролювати її діяльність, заганяє діяльність громадських організацій у підпілля, або ж надає їм мінімальний ступінь свободи. Громадська думка у цьому разі висловлюється через мітинги протесту, демонстрації непокори, вербально-агресивні акти.

Критерій 4. Характер протікання дискусій між владою і громадською думкою. Користуючись даним критерієм, можна оцінити одну з найважливіших сторін взаємодії громадськості і влади – виникнення і розвиток діалогу між ними. Виникає така форма співвідношення між ними тоді, коли існують розбіжності у способах розв’язання нагальних проблем. У дискусії між громадською думкою і владою повновагомим суб’єктом завжди є остання, тоді як перша може бути як активним, так і пасивним суб’єктом, або ж просто поставати об’єктом владного впливу.

Критерій 5. Частота, предметний та об’єктний характер звернення влади до громадської думки. Цей критерій розкриває ступінь уваги влади до реакцій громадськості у розв’язанні тієї чи іншої актуальної проблеми. Чим більша частота звернень влади до думки загалу, тим більша потенційна можливість цього загалу повноцінно реалізувати свої функції. Постійна апеляція влади до громадськості висвічує прозорість дій влади. Однак

це не означає, що влада виконуватиме поради громадськості, адже її дії можуть явно суперечити оцінкам суспільної думки.

Критерій 6. Умови, за яких вимоги громадськості долучаються до рішень влади. Практична діяльність влади охоплює лише ті вимоги громадськості, невиконання яких загрожує життєдіяльності великих мас людей, тобто коли це стосується і влади, і громади. Подібні ситуації виникають під час екологічних катастроф, інфекційних епідемій, економічних криз тощо.

Критерій 7. Наявність вільних і множинних каналів висвітлення і передачі актуального змісту в життєпотопі громадської думки. Можливість та ефективність долучення останньої до управлінських і політичних рішень влади значною мірою визначається не тільки законодавством та реальними соціальними умовами, а й наявністю вільних каналів її виголошення. Вони мають належати як державі, так і недержавним структурам. У такій ситуації виникає плюралізм каналів висвітлення громадської думки, який спрямовуватиме як дії влади, так і діяння громадськості в загальному річищі демократизму.

Зауважимо, що жоден із критеріїв не існує в чистому вигляді, насправді вони функціонують у різних взаємозв’язках і комбінаціях. Застосовувати їх слушно, по-перше, як показники реакцій влади на оцінки і пропозиції громадськості і, по-друге, як мірило продуктивності взаємовідносин між ними, котрі здійснюються головно через систему законодавства. У цих безперервних взаєминах формуються **режими взаємодії влади і суспільної думки, тобто реальне долучення останньої до ухвалення політичних рішень, управління справами держави і суспільства та використання можливостей, які надаються владою для функціонування громадської думки як соціального інституту.** Виділяють шість таких режимів:

- придушення громадської думки з боку владних структур;
- ігнорування владою громадської думки;
- патерналізму влади до громадської думки;
- співпраці влади і громади;
- тиску громадської думки на владу;
- диктатури громадської думки стосовно влади.

Режим придушення громадської думки владою характеризується жорстким пресингом з боку інститутів влади, включаючи і репресивний компонент щодо будь-яких проявів

громадської думки на адресу проблем, які мають хоча б мінімальне соціальне забарвлення. Громадська думка при цьому діє винятково як канал просвітництва і не переходить на духовно-практичний рівень самоствердження. Не доводиться говорити про наявність у неї скільки-небудь розвинених вольових і, тим більше, поведінкових її компонентів. У цьому режимі не виконуються вимоги більшості якісних критеріїв взаємодії влади і громадськості (першого, другого, третього, сьомого). Значення показників, що характеризують стан справ за кількісними критеріями (п'ятим і шостим) досить мізерні. Тому виборча система далека від демократичної. Це не дозволяє громадській думці через електоральні процедури зайняти скільки-небудь помітне місце в механізмі ухвалення суспільних рішень (критерій 1), оскільки відсутнє законодавче закріплення ролі і переваг цієї думки (критерій 2); немає як каналів вільного висловлення думок (критерій 3), так і незалежних систем їх вивчення і виявлення (критерій 7). Влада практично не звертається до неї за порадою і консультацією (близькими до нульових є значення показників за критерієм 5) і в її рішеннях таким чином не реалізуються її оцінки (відповідно мають місце нульові значення і за критерієм 6). Що стосується характеру протікання дискусій між владою і громадською думкою, то їх в явному вигляді практично не існує, оскільки будь-які прояви опозиційних думок пригнічуються у зародку (критерій 4). Водночас не можна сказати, що ці дискусії виключені абсолютно. Як уже підкреслювалося, однією із закономірностей функціонування громадської думки є множинність каналів її виразу і здатність до внутрішньої самокомпенсації. Не маючи нагоди висловити свої оцінки явно, вона переходить зі сфери політичної в естетичну, виховну та інші і протистоїть владникам звідти – із царин літературної, художньої, театральної і т.п. Дискусії між громадськістю і владою у режимі придушення характеризуються опосередкованістю та перекрученістю взаємин. Недивно, що У. Ліпманн вважає, що "... громадська думка – це першочергово зморалізована і кодифікована версія фактів" [2, с. 338].

Режим придушення характеризується тим, що, крім неінституційних, знаходить слабкий вираз оцінкова функція і відносно незначне втілення одержує функція інформаційна, яка фрагментарно реалізується внаслідок виявлення і придушення репресивним режимом іншомислення. Отже, він одержує інформацію

про стан думок різних соціальних груп і на цій основі вибудовує свою політику придушення. Інша справа, що використовуються при цьому особливі методи виявлення громадської думки – агентурні, де суб'єктом є переважно органи політичної поліції (III відділення Його Імператорської Величності Канцелярії в монархічній Росії, ВЧК–ОГПУ (1920–30-х років), КДБ у СРСР, гестапо в гітлерівській Німеччині).

За умов придушення існує тільки одна громадська думка – загальнонародна, яка повністю співпадає з державною ідеологією і політикою. Такий режим взаємодії влади і громадської думки властивий авторитарним і тоталітарним системам, хоча він може спорадично поставати в демократичних політичних системах за окремих, вкрай чутливих, проблем у соціальній та економічній сферах.

Режим ігнорування владою громадської думки зводиться до того, що влада прагне звести до мінімуму соціально-перетворювальну роль громадської думки не за допомогою її жорсткого придушення, а шляхом її самоусунення від вимог громадськості, виключення її зі всіх сфер ухвалення рішень. Ціннісні судження і вимоги громадськості "виносять за дужки" політичного процесу і ті приречені існувати самі собою в окремому просторі, не пересікаючись із простором державного управління. Обидва простори відокремлені один від одного невидимою, але непроникливою стіною. У площині соціальних взаємодій чистого режиму ігнорування владою громадської думки, як і чистого режиму її придушення, не існує – це лише своєрідна наукова абстракція. Насправді наявний такий спосіб взаємодії, в якому переважають ті чи інші прояви відношення влади до масової думки.

У режимі ігнорування здебільшого відсутня демократична система виборів, що забезпечує задіяння оцінок більшості соціальних суб'єктів у процес політичного життя, або ж має місце імітація такого задіяння. У функціонуванні даного режиму відсутні законодавчо закріплені гарантії людей впливати на владу при постановці і розв'язанні важливих соціальних проблем. Її відмінність за критеріям 1 і 2 від режиму придушення полягає у формі нереалізації. Якщо у режимі придушення владою громадської думки критерії 1 і 2 виконуються жорстко, імперативно, однозначно, то у режимі ігнорування застосовується м'яка, згладжувальна форма, котра, проте, нічого не змінює у відносинах між інтересами владних структур і вимогами громадськості. Владні інститути тут лишень прагнуть не обмежувати

ні свободу виразу думок (критерій 3), ні плюралізму у його виявленні і вивченні (критерій 7). Але при цьому вони повністю ігнорують думку громадськості при ухваленні рішень (критерій 6), практично не звертаються до нього за порадою і консультацією (критерій 5). Влада не бачить у ньому свого реального партнера або опонента, тому що вважає нижче своєї гідності вступати в дискусію із громадськістю.

Громадська думка у ситуації ігнорування існує, вільно функціонує в побутовій сфері, регулює відношення осіб і малих груп у їх повсякденні. Вона функціонує і в духовно-теоретичній, і в духовно-практичній сферах, плюралістична у своїй буттєвості, а тому її вивчають і теоретично виявляють, не пригнічують і особливо не переслідують. Влада діє відповідно до мудрості старосхідного прислів'я – “собака гавкає, а караван іде”; громадська думка практично повністю виключена зі сфери регулювання політичних та управлінських відносин, вона не має жодного шансу набутти статусу соціального інституту.

У режимі патерналізму влади до громадської думки вони співіснують нерівноправно. Влада має пріоритет над громадською думкою. Це її панування наявне у м'якій формі. Патерналізм – якісно особливий режим, аніж придушення чи ігнорування. (Paternalism (від лат.) – батьківський) – це “такий стиль управління державою, який уподібнює відносини батька до своїх дітей”. Інакше кажучи, патерналізм – тиск, але не придушення, тобто відносини старшого і молодшого, керівника і підлеглого, в яких за молодшим, підлеглим визнаються певні права, а сам він, хоча і вважається таким, все ж є учасником діалогу. На відміну від придушення чи ігнорування громадської думки, коли влада вважає себе єдиним суб'єктом політичного управлінського процесу, в названому режимі масова думка теж є суб'єктом дії, хоча й істотно обмежена рамками прав і можливостей.

У форматі даного режиму головно виконуються вимоги першого критерію, має місце більш-менш демократична система забезпечення представництва інтересів різних соціальних груп у структурі влади й управління. Щодо другого критерію, то виконання його вимог носить обмежений характер, хоча порівняно з раніше розглянутими режимами помітний певний прогрес у законодавчому закріпленні можливостей участі громадської думки в управлінні справами держави і суспільства. За третім критерієм має місце певне обмеження у виразі думок загалом, хоч і наявні

різні канали для висловлювання. Тут утворюється проміжна ситуація, причому відмінна як від повної відсутності режиму порушення, так і від повної свободи виразу громадської думки, з наявністю обмеженого каналу її вираження. Характер дискусій між громадськістю і владою зумовлений тиском останньої задля створення ситуації нерівноправності сторін. Але важливо те, що ці дискусії можливі, як і полеміка з окремих проблем.

У патерналістському режимі не здійснюється виконання вимог критеріїв 5 і 6. Інститути влади досить рідко звертаються за порадами до громадськості. Ще вужча сфера реагування владних структур на масові оцінки і рекомендації громадськості. Характер цього реагування частіше негативний, коефіцієнт корисної дії громадської думки мінімальний (але не нульовий, як у попередніх ситуаціях). Вона ще не може імперативно диктувати, наприклад, спрямованість економічних реформ, або брати участь в обговоренні персонального складу уряду. Але їй уже під силу захистити якого-небудь представника творчої інтелігенції чи політика, діяльність котрих не влаштовує вимог урядових структур, чи усунути від влади аморального політика, чиновника, суддю, прокурора тощо.

Вимоги останнього, тобто сьомого, критерію тут не виконуються повністю. Існують різні канали вивчення і виявлення громадської думки, наявний добре розроблений, надійний методичний апарат. Але влада постійно контролює, моніторить діяльність каналів, соціологічні служби від її імені детально вивчають можливості громадської думки, вона постійно відсікає невігідні для неї повідомлення. У патерналістському режимі потенційно можливі мережі незалежних служб і систем вивчення масової думки, хоча вона і є недосконалою. Влада має свої, так звані “кишенькові”, соціологічні служби. У функціональному плані патерналістський режим “дозволяє” громадській думці виконувати практичні дії. Від випадку до випадку, переважно з ініціативи влади, така думка виконує консультативну функцію.

За патерналістських умов громадська думка існує у формі ціннісно-оцінкових висловлювань, більш-менш раціональна, емоційно забарвлена і рідко переходить у площину практичних дій. Влада контролює оцінки громадськості, обмежує їх діапазон, не дає їй переходити за визначені нею бар'єри. Проте й громадська думка за багатьма параметрами долучається до політичної системи, що наближає її до набуття нею статусу соціального

інституту. Отож це підлеглий, контролюваний, але вже суб'єкт політичного процесу. Сам тип політичного режиму, в рамках якого існує патерналістський характер взаємостосунків, може бути як демократичним, так і авторитарним.

Режим співпраці (порозуміння) влади і громадської думки найсприятливіший як для другої, так і для першої в умовах демократичної політичної системи. Саме в його рамках відбувається ефективна реалізація сутнісних потенцій масової суспільної думки, вона постає повноправним суб'єктом політичного життя і повноцінним учасником процесу управління справами конкретного соціуму. Такий спосіб відносин слушно назвати "соціальним партнерством". Для цього режиму характерне задоволення вимог практично всіх вищезазначених критеріїв – від демократичності електоральних інститутів до рівноправності у характері дискусій влади і громадської думки та високого ступеня задіяння вимог громадськості до політики і практичної роботи органів влади. Долучення громадської думки до процесу ухвалення соціальних рішень відбувається у двох формах, як відмічає В. Оссовський, – "перша – через організовані й здебільшого юридично оформлені акції соціальної поведінки, ініційовані громадськістю... Друга – реформування політичної системи держави передбачає широкі можливості трудового люду у формуванні структур влади через систему виборів ..." [3, с. 114].

Важливими особливостями володіє режим співпраці у частині виконання вимог критеріїв 4, 5 і 6. На відміну від патерналістського режиму і від режиму тиску влади на громадську думку, як владні структури, так і громадськість у різних формах її прояву є рівноправними учасниками дискусійного процесу. Жодній із сторін не належить переважання суб'єктного чинника, оскільки ні влада, ні громада не мають преференцій одна стосовно іншої.

Стосовно критерію 5, то треба зауважити наступне. Влада максимально широко звертається до громадської думки за оцінками, консультацією, порадою, підтримкою тощо. Вона – самостійний суб'єкт ухвалення рішень. Але при розв'язанні особливо важливих соціально-економічних проблем постійно звертається до громадської думки і долучає до практичних політичних та управлінських рішень тільки ті пропозиції і рекомендації громадськості, у яких остання постає як компетентний суб'єкт. Саме більшість населення здатна відповісти, наприклад, на питання: "Починати чи не починати військові дії?" Однак якщо громадськість висловила за їх початок (як, наприклад, у разі Фолклендської війни Британії та

Аргентини у 1981 році, операції проти Саддама Хусейна "Буря в пустелі" у 1981, ліквідації тероризму як наслідку подій у США в 1991), то вона ніяк не повинна втручатися у перебіг практичних дій уряду.

Режим співпраці-толерантності характеризується тим, що тут знаходять своє втілення практично всі функції громадської думки – оцінювальна, інформаційна, регулятивна, контрольна, консультативна. Єдина функція, що реалізується не повною мірою – це директива, яка залежить від складності розв'язуваної проблеми і компетенції громадської думки. Остання, реалізуючи вищезазначені функції, утверджується як поведінкова установка і вольовий прояв соціуму. Її реактивність здебільшого характеризується конструктивністю, спрямована на усунення недоліків і перекосів у діяльності органів державного управління, сприяє стабілізації владної вагомості на тлі її суспільної підтримки.

Істотною особливістю режиму співпраці є його протяжність. Причому діапазон зазначеного співробітництва досить широкий – від придушення громадської думки до її своєрідної диктатури. У межах цього діапазону режимне наповнення впливу може змінюватися від показників, що перебувають ближче до патерналізму влади стосовно громадськості, або ж дотичні до тиску масових оцінок на владні структури. Благодатний ритм співпраці влади і громадської думки реалізується лише в демократичній політичній системі і несумісний в авторитарних та олігархічних типах державного управління.

У режимі тиску громадської думки на владу має місце дія зацікавлених сторонніх оцінок дій влади і зумовлених ними масових вольових актів загалом стосовно інститутів влади та управління. Його можна зобразити як дзеркальне відображення режиму патерналізму влади стосовно громадської думки, у якій суб'єкти взаємодії помінялися місцями. Той, хто в патерналістському варіанті знаходився під жорстким пресингом, був пасивною стороною, вимушеною багато в чому себе обмежувати і підкорятися, тепер здобув якість домінантності і можливості тиску на владу. Даний режим можна було б назвати *патерналізмом громадської думки* щодо влади, де перша має статус батька, а друга – нерозумного сина. Відтак тут у повному обсязі реалізуються вимоги всіх критеріїв – від першого до сьомого. А це означає, що існує демократична система народного представництва, високий статус громадської думки закріплений законодавчо, широко розвинена мережа державних і недержавних служб його вивчення, функціонують різноманітні канали її виразу. Протікання дискусій між владою і

громадськістю, як правило, завершується позитивним здоланням важливої соціально-економічної проблеми.

За окреслених умов влада найчастіше знаходиться у положенні, коли обороняється, виправдовується, захищається від нападок громадської думки. Проте наявність дискусії ще не вказує на повне придушення волі і можливостей органів управління, їх підкорення оцінкам більшості. Об'єктний ареал звернення до громадськості дуже широкий, але не є всеосяжним, владні структури прагнуть утриматися у рамках розмежування питань, що виносяться на масове обговорення і вирішують їх у закритому режимі. Але це розмежування вдається витримати далеко не завжди, оскільки громадська думка нарощує тиск, вимагає оперативної піддатливості влади. У тій чи іншій сфері вона переходить межі своєї обізнаності і претендує на участь у знаходженні відповідей практично на всі питання. Сфера її входження у політичні та управлінські рішення стає дуже широкою і переходить через бар'єр поінформованості, компетентності й відповідальності. Сам же характер такого входження з боку інститутів влади багато в чому є вимушеним. Навіть розуміючи небезпеку або згубність ухвалення простих рішень, пропонувані актуалізованою масовою свідомістю, владні інститути часто не володіють достатнім впливом і силою, щоб цьому протистояти.

Тиск громадської думки – це ще не її диктатура. Вона здатна впливати на органи управління, визначати їх дії, задавати напрям суспільного розвитку, але, попри це, останні визнаються хоч молодшим, але партнером, який має свій статус, права і переваги. Влада, зі свого боку, володіє хоча і недостатніми для повноцінного функціонування, проте істотними важелями і ресурсами, щоб залишатися самостійним суб'єктом управління, а не об'єктом, іграшкою у руках масових настроїв і соціальних відчуттів збудженого натовпу чи невдоволеного народного загалу.

У цьому режимі практично повністю реалізуються як неінституційні, так і інституційні функції феномена, що вивчається. На відміну від усіх розглянутих вище типів взаємодії громадської думки і влади, здійснює повний розвиток директивна функція, а такі функції, як контрольна, цілеспрямувальна, захисна, номенклатурна вже виходять за межі нормальної сфери своєї дії. Навпаки, консультативна функція отримує менший, ніж у режимі співпраці, розвиток. Це спричинено тим, що багато проблем, які за оптимальних умов взаємореалізації влади і громадської думки закріплені за нею, переходять до контрольної, регулятивної і цілеспрямованої функцій-призначень.

Громадська думка у часопросторі окресленого режиму є плюралістичною і водночас володіє серйозним потенціалом консолідації навколо найжорсткіших, радикальних оцінок. У ній сильно розвинений вольовий, поведінковий компонент, а відтак наявна висока вірогідність того, що суспільна думка набуває дисфункційного характеру стосовно стану соціальної системи, державних інститутів і структур.

Режим диктатури громадської думки – це граничний, практично рідкісний, особливий спосіб побудови відносин між громадською думкою і владними структурами. Його швидше слушно розглядати як виняток, що характеризує крайню точку шкали можливих типів взаємодії. Для нього властива крайня слабкість усіх владних організованостей, їх нестійкість, схильність до дій з боку емоційно забарвлених оцінок різних масових соціальних спільнот. Тут суспільна думка виходить за межі своєї компетентності, її суб'єкт не має ніяких сумнівів у тому, що немає жодного соціально значущого завдання або проблеми, вирішення яких він не міг би знайти в актах свого безпосереднього втручання. З іншого боку, конфігурація суспільно-політичної ситуації і розстановка сил у суспільстві така, що в органів влади відсутні можливості чинити опір втіленню у життя програм цієї діяльності. Більш того, саме вони вимушені підпорядковуватися даному громадянському процесу.

Критерійна і функціональна характеристики режиму диктатури громадської думки сутнісно є гіпертрофованим варіантом розвитку характеристик ритму тиску. Ця гіпертрофія якраз і приводить за низкою критеріїв до накопичення змін, котрі додають у підсумку названому режиму нову якість, що передусім відноситься до 3–7 критеріїв. Так, у режимі диктатури не просто в множині присутні канали для вільного виразу різних думок і можливість їх вільного висловлення з будь-якого приводу (критерій 3), але й повністю знімається державний і соціальний контроль за перебігом цього процесу. В результаті свобода переростає у вседозволеність, висловлювані оцінки і думки набувають неадекватного характеру, який принижує моральні почуття не тільки особи, а й цілих соціальних груп.

Про дискусії між громадською думкою і владою говорити вже не доводиться (критерій 4). Влада зобов'язана тільки беззаперечно виконувати розпорядження, що обґрунтовані сьогохвилинними оцінками і настроями більшості. Вона вже не може бути самостійним суб'єктом ухвалення рішень, неспроможна апелювати до оцінок і думок населення. Не структури управління звертаються до громадськості за порадою, а вона сама, “без запро-

шення”, силоміць дає поради, рекомендації і, більш того, продукує інструкції, розпорядження і накази.

Сфера реакції на ці вимоги максимальна і далеко виходить за рамки компетентності суб'єкта громадської думки. Немає і не може бути такої проблеми, з приводу якої не лунали б накази про її негайне розв'язання на догоду сьогочасним потребам більшості, навіть якщо це завдає збитку довготривалим інтересам держави. Причому явний перебір у режимі диктатури спостерігається і за критерієм 7, адже правом вивчати громадську думку, інтерпретувати її не користується тільки ледачий. Натомість критерії об'єктивності, професіоналізму, методологічної і методичної чіткості й несуперечливості відходять на другий план. Соціологічні дослідження, зондування, масові опитування втрачають якість наукової об'єктивності і стають дрібною розмінною монетою у боротьбі політичних угруповань.

Вочевидь ситуація диктатури громадської думки – це вияв слабкості влади, її нездатності ефективно виконувати основні функції, що забезпечують нормальне функціонування суспільства, неспроможні управляти перебігом актуальних економічних, соціальних і політичних процесів. Суспільним системам, що знаходяться у таких ситуаціях властиві нестабільність, нестійкість, дезорганізованість. Це не може продовжуватися довго. Влада тут, на жаль, стає маріонеткою в руках агресивно налаштованої маси і тих, хто вмilo нею маніпулює. Як підсумок – ліквідація старого суб'єкта влади як такого, і далі, або тимчасове безвладдя, тобто продовження відтворювання режиму диктатури громадської думки, або прихід до влади ватажків натовпу. І тоді цілком вірогідна швидка інверсія режиму – від диктатури суспільної думки до його придушення. Історія бачила немало таких швидкоплинних метаморфоз – від різнобарв'я і поліфонії вмираючої роялістської Франції 80 років XVIII століття до якобінської диктатури і Кодексу Наполеона, або від лютнево-березневого Петербургу 1917 року, що знаходився у владі ліберально-анархічної громадської думки, до Петербургу ВЧК, Урицького, Зінов'єва і Леніна.

Запропонований критерійно-функціональний підхід до аналізу режимів взаємодії влади і громадської думки дає змогу розкрити намагання і механізми впливу першої на другу і навпаки, що належить до значущих не тільки наукових проблем, а й суто прикладних, ковітальних, повсякденних.

1. Грушин Б.А. Общественное мнение в системе управления // Социологические исследования. – 1998. – № 3. – С. 25.

2. Липпманн У. Общественное мнение // Почепцов Г.Г. Как становятся президентами: избирательные технологии XX века. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 1999. – 380 с.

3. Оссовський В.Л. Соціологія громадської думки. – К.: ПЦ “Фоліант”; ВД “Стилос”, 2005. – 186 с.

4. Танчер В. Соціологія і влада: історія та нова диспозиція взаємин // Соціологічне знання та влада: суперечливі взаємовідносини соціологічних досліджень і політичної практики. – К.: ВД “Стилос”; ПЦ “Фоліант”, 2005. – 254 с.

5. Цуладзе А.М. Политическиманипуляции, или покорение толпы. – М.: Книжный дом “Университет”, 1999. – 144 с.

АНОТАЦІЯ

Литвин Анатолій Пантелійович.
Громадська думка та її взаємодія із владою: критерії і режими функціонування.

У статті проаналізовано вплив громадської думки на дії влади. Обґрунтовано положення, що громадська думка значно розширює сферу свого активного впливу на вирішення владою багатьох нагальних завдань. На сьогодні істотно зростає її сукупна компетентність і розширюється діапазон позитивного доручення до соціального управління.

Ключові слова: громадська думка, влада, критерії взаємодії громадської думки і влади, режими взаємодії громадської думки і влади, суб'єкти та об'єкти громадської думки, владні структури, ступінь свободи та протестні форми поведінки громадськості.

АННОТАЦИЯ

Литвин Анатолий Пантелеевич.
Общественное мнение и его взаимодействие с властью: критерии и режимы функционирования.

В статье проанализировано влияние общественного мнения на действия власти. Обосновано положение, что общественное мнение значительно расширяет сферу своего активного влияния на решение властью многих заданий. На сегодня возрастает его совокупная компетентность и расширяется диапазон положительного участия в социальном управлении.

Ключевые слова: общественное мнение, власть, критерии взаимодействия общественного мнения и власти, режимы взаимодействия общественного мнения и власти, субъекты и объекты общественного мнения, властные структуры, степень свободы и протестные формы поведения общественности.

ANNOTATION

Lytvyn Anatoliy.
Public Thought and its Interaction with Power: Criteria and Mode of Functioning.

In the article the influence of public thought on the authority actions has been analyzed. The statement that public thought greatly expands the sphere of its active influence on the solving by the authority many urgent issues has been substantiated.

Key words: public thought, authority, criteria of interaction of public thought and authority, regime of interaction of public thought and authority, subjects and objects of public thought, authority structures, the level of freedom and protest forms of publicity behavior.